

О.Ю. Полтораков

ПОЛІТИЧНІ ДЕТЕРМІНАНТИ «СТРАТЕГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ» СУЧАСНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ДЕРЖАВИ

Анотація: *Стаття присвячена систематизації та критичному аналізу політичних детермінант «стратегічної культури» сучасних середніх держав. На підставі структурно-функціонального аналізу новітніх досліджень стратегічної культури виокремлено шість ключових груп саме політичних детермінант: політична географія та геополітика; колективна (і здебільшого цілеспрямовано конструйована) пам'ять та травматичний досвід; організаційна соціалізація еліт у структурах влади; ідентичність та ідеологія; стратегічні наративи і дискурсивні практики; інституційна архітектура цивільно-військових відносин. Компаративний аналіз кейсів Австралії, Канади, Індії та Пакистану ілюструє як спільні закономірності, так і унікальні особливості конфігурації стратегічних культур середніх держав. Особлива увага приділяється Індії як «державі-цивілізації» з відмінною конфігурацією детермінант: поєднанню принципу «стратегічної автономії», цивілізаційної ідентичності (васудхайва кутумбакам), реалістичної традиції (Артхашастра) та нової асертивності. Доведено необхідність застосування концепції «стратегічних субкультур» для пояснення одночасної безперервності й змін у стратегічній поведінці середніх держав.*

Ключові слова: *стратегічна культура, середня держава, політичні детермінанти, стратегічна автономія, цивілізаційна держава, стратегічні субкультури, Індія, безпекознавство, компаративний аналіз.*

Постановка проблеми. В умовах «стабільної нестабільності» сучасної міжнародної системи та загострення міждержавного суперництва питання пояснення та прогнозування стратегічної поведінки держав набуває особливої теоретичної і прикладної ваги. Традиційні теорії міжнародних відносин (переважно (нео)раціоналістичного характеру, а передусім структурний реалізм, неоліберальний інституціоналізм, теорія раціонального вибору і т.п.) виявляються недостатніми для пояснення того, що різні держави по-різному сприймають загрози, обирають різні засоби їх нейтралізації та формують різні стратегічні рішення в умовах схожих зовнішніх обставин. Відповідно, артикулюється запит на більше залучення науково-аналітичного потенціалу того сегменту теорії міжнародних відносин, в її широкому розумінні, який пов'язаний із «соціологічною» традицією, зокрема наробку конструктивістського напрямку міжнародних досліджень, а передусім концептуалізованих досліджень «стратегічної культури».

Концепція «стратегічної культури», вперше запропонована Снайдером у 1977 р. для аналізу ядерної стратегії наддержав (Snyder, 1977), демонструє евристичний потенціал щодо заповнення значущого сегменту «сірої зони» міжнародних, безпекових та стратегічних досліджень. Неспроможність адекватно осмислити стратегічну культуру суперника або союзника неодноразово призводила до катастрофічних прорахунків: від провалу американських воєнно-політичних стратегій у В'єтнамі або Афганістані до хибних розрахунків щодо поведінки держав у кризових ситуаціях. Подібні ситуації свідчать про небезпеку «дзеркального відображення» (mirror-imaging) (George, 2024; Perez, 2016; Witlin, 2008), коли «стратегічні співтовариства» (Полтораков, 2009) приписують противнику власну стратегічну логіку.

Особливо гострою є проблематика «стратегічних культур» т.зв. середніх держав

(middle powers) (Park, 2022; Nazala, 2025) – держав, що не є наддержавами або глобальними лідерами, проте відіграють помітну роль у регіональних і глобальних системах безпеки. Типовими прикладами «середніх держав» є, зокрема, Австралія, Канада, Пакистан, Індія, а також Туреччина або держави Центральної та Східної Європи («молоді демократії», нові члени НАТО та ЄС) – саме ці актори формують «середній пояс» безпекового порядку, від якого значно залежить стабільність регіональних підсистем. В міжнародно-політичному середовищі значущим є передусім те, що якість коаліційних відносин та передбачуваність поведінки партнерів безпосередньо залежать від розуміння їхніх соціокультурних орієнтирів.

У цьому контексті на окрему увагу заслуговує проблематика політичних детермінант стратегічної культури «середніх держав» – тих чинників, що не є безпосередньо «матеріальними» (фізична географія, економічна потужність, демографія), а постають продуктом цілеспрямованого суспільно-політичного конструювання: ідеологій, інститутів, наративів, практик соціалізації еліт і дискурсивних форматів оформлення «стратегічної ідентичності» держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток концепції «стратегічної культури» пройшов через декілька «поколінь» теоретичного розвитку. Важливе загально-теоретичне підґрунтя становлять передусім роботи Дж. Снайдера (Snyder, 1977), Дж. Лантіса (Lantis, 2002), К. Грея (Gray, 1999) та А. Джонстона (Johnston, 1995). Сучасні дослідники (Полтораков, 2025; Dagi, 2024; Erpul, 2023) зосереджуються передусім на стратегічних субкультурах і механізмах змін, пропонуючи потенційно «фальсифіковувати» (в термінах К. Поппера) теорії. Серед ключових емпіричних досліджень – аналіз стратегічних культур Австралії (Bloomfield, 2011; Clayton and Newman, 2023), Канади (Massie, 2009) та Пакистану (Khan, 2012). Окреме місце займають дослідження стратегічної культури Індії (Chaya, 2023; Lunev and Shavlay, 2021; Paranjpe, 2020).

Незважаючи на значний масив публікацій, у науково-аналітичній літературі залишається низка невирішених проблем: відсутність консенсусу щодо визначення стратегічної культури; системна недослідженість (особливо у вимірі компаративістики) стратегічних культур т.зв. «середніх держав» та недостатня вивченість механізмів взаємодії між стратегічними субкультурами; нечасте розглядання стратегічної культури крізь призму нетрадиційних загроз. Крім того, наявний дефіцит досліджень, присвячених спеціально політичним детермінантам стратегічної культури в сукупності – на відміну від матеріально-географічних чи «цивілізаційних» чинників.

Метою статті є систематизація та критичний аналіз політичних детермінант стратегічної культури сучасних середніх держав з урахуванням новітніх теоретичних розробок. Серед (достатньо умовного) загального переліку «середніх держав» в якості об'єктів конкретизованих досліджень «стратегічних культур» було обрано чотири «середні держави», яким у вітчизняному науково-аналітичному дискурсі не приділяється належної науково-дослідницької уваги, оскільки вони знаходяться на (напів)периферії євроатлантичного «ядра» архітектури безпеки (Канада та Австралія), або діють поза його межами (Індія та Пакистан).

Виклад основного матеріалу

1. «Концептуальне ядро» досліджень «стратегічної культури». Попри відсутність загальноприйнятого визначення, у науковій літературі сформувалось концептуальне ядро поняття «стратегічна культура». Основний масив досліджень зосереджується на переконаннях, установках і звичках щодо застосування сили, які є відмітними (distinctive), стійкими (enduring) та спільними (shared) для певної групи: відмітність – унікальні для конкретного актора характеристики; стійкість – здатність культурних паттернів зберігатися попри зміни матеріального середовища; спільність – колективна природа переконань, що відтворюються через соціалізацію. Так, широко вживане визначення К. Бута (1990) (Booth,

1990) характеризує стратегічну культуру як «традиції нації, цінності, установки, паттерни поведінки, звички, символи, досягнення і конкретні способи адаптації до середовища та вирішення проблем стосовно загрози і застосування сили». Оновлене визначення О. Ерпула (2023) – «напівстійкі та унікальні поведінкові тенденції, які група осіб, що приймають рішення, інтеріоризує стосовно стратегічних викликів» (Erpul, 2023, p. 30) – вбачається методологічно оптимальним, оскільки наголошує на напівстійкості (а не абсолютній незмінності), а також фокусується на відповідних групах осіб та охоплює широкий спектр складових державно-політичного управління.

Ключовою теоретичною дискусією залишається питання про включення «поведінки» до визначення «стратегічної культури». Джонстон наполягав на виключенні поведінки, щоб уникнути тавтологічного пояснення (Johnston, 1995); Грей, натомість, тлумачив стратегічну культуру як синтез усіх матеріальних і ідеаційних чинників (Gray, 1999). Дж. Массі запропонував компроміс, розглядаючи стратегічну культуру як «відмітну, домінантну та стійку систему ідей і практик стосовно міжнародної безпеки» (Massie, 2009), виступаючи містком між ідентичністю та державними діями. Сучасне четверте покоління дослідників надає перевагу ідентифікації конкретних каузальних (причинно-наслідкових) механізмів, уникаючи як детерміністських, так і ідеаційно-редукціоністських вад.

Сучасними дослідниками загальна «стратегічна культура» інтерпретується як «набір спільних формальних і неформальних переконань, припущень і моделей поведінки, що походять із спільного досвіду та усталених наративів (усних і письмових), формують колективну ідентичність і взаємини з іншими групами та впливають – а інколи й визначають – належні цілі й засоби досягнення безпекових (стратегічних) завдань» (Lantis and Howlett, 2019). Для цілей цього дослідження стратегічна культура (середньої держави) розглядається як специфічна конфігурація переконань, установок і практик щодо застосування сили та управління безпековими ризиками, яка формується переважно через політичні процеси – конкуренцію еліт, ідеологічне конструювання, інституційну соціалізацію та дискурсивні практики – і визначає характерний спосіб реагування середньої держави на стратегічні виклики.

2. Політичні детермінанти стратегічної культури середньої держави. За результатами структурно-функціонального аналізу сучасних досліджень стратегічної культури можна виокремити такі групи саме політичних детермінант.

2.1. Перша детермінанта: політична географія та геополітичне середовище. Просторові характеристики держави – острівне чи континентальне розташування, наявність природних кордонів, відстань від потенційних загроз і союзників – утворюють не тільки суто матеріальний (фізичний) базис політичної географії, але також суттєво впливають на загальну специфіку «стратегічного мислення» загалом. Австралія вбачається найбільш показовим прикладом: окремий континент із невеликою кількістю та щільністю населення і значною відстанню від ключових союзників породив стійку залежність – причому не стільки фізико-географічну, скільки політико-географічну (геополітичну) – від зовнішніх «великих і могутніх друзів», а також «націю занепокоєння» (anxious nation) – страх занедбаності (fear of abandonment) у відносинах із США (Bloomfield, 2011). Індія, як «rimland»-держава (в термінах класика геополітичної думки Н. Спайкмена) (Paranjpe, 2020) із виходом до Аравійського та Бенгальського морів, формує стратегічну культуру «морської держави з континентальним тилом»: географічна глибина субконтиненту і контроль над Індійським океаном конструюють («конституують») уявлення про її природну сферу впливу від Перської затоки до Малаккської протоки. Натомість Пакистан, позбавлений подібної стратегічної глибини й оточений проблемними сусідами (передусім Індією), сформував «стратегічну культуру», де сприйняття «індійської загрози» визначає практично всі стратегічні вибори (Khan, 2012).

2.2. Друга детермінанта: колективна пам'ять і травматичний досвід як об'єкт

політичного впливу. Стратегічна культура «середньої держави», що знаходиться у відносно мінливому безпековому середовищі, формується в т.ч. через вибірккову актуалізацію «уроків минулого». Ці «уроки» є не стільки об'єктивними історичними фактами, скільки інтерпретативними конструктами, що зазнають цілеспрямованого впливу з боку як державно-політичної влади, так і «стратегічного співтовариства».

«Колективна пам'ять» Австралії зберігає «шок від падіння Сінгапуру» 1942 р. як переламного моменту, що зумовив зміну стратегічного орієнтиру – з Великої Британії на США (Clayton and Newman, 2023). «Колективна пам'ять» Пакистану сповнена трагедіями поділу 1947 р. та трьома війнами з Індією (Khan, 2012). Для Індії «колективна пам'ять» (Memory Studies in India, 2025), в її історико-політичному вимірі, включає: по-перше, цивілізаційну безперервність тривалістю понад 3000 років (від Кауталії/Артхашастри до сучасної геополітики); по-друге, досвід колоніального підкорення (1757–1947 pp.) та принципу «стратегічної автономії» як його реакції; по-третє «приниження» від нападу Китаю у 1962 р., що радикально переосмислило пацифістський спадок М.Ганді та Дж.Неру; по-четверте ядерне протистояння з Пакистаном і ситуативне стримування з Китаєм як «реперні точки» національної стратегії безпеки.

Принципово важливо, що функціонування колективної пам'яті в суспільстві та державі є багато в чому саме політичним процесом («політика пам'яті»): саме державно-політичні еліти (передусім правлячі, але також опозиційні) обирають, які «історичні уроки» актуалізувати, а які – замовчувати. Дж. Лантіс у цьому контексті зазначає, що «еліти є стратегічними "користувачами культури", які "перевизначають межі можливого" у ключових зовнішньополітичних дискурсах» (Lantis, 2002, с. 107). Таким чином, колективна пам'ять є не лише рефлексивним «історичним фоном» стратегічної культури, але й активно керованим соціокультурним ресурсом стратегічних комунікацій, суспільної мобілізації та політичного впливу.

2.3. Третя детермінанта: організаційна соціалізація еліт («стратегічного співтовариства») у політичних структурах державної влади. За Дж. Снайдером, ключовим механізмом формування та відтворення стратегічної культури є соціалізація осіб, що приймають рішення, у рамках конкретних бюрократичних і військових організацій. Продовжуючи та розвиваючи цей підхід, Дж. Лантіс артикулював, що «організаційна культура військових має драматичний вплив на поведінку в галузі безпекової політики, оскільки вона, як правило, є ізольованою, жорстко структурованою і відмінною» (Lantis, 2002, с. 108). Для середніх держав особливо значущим є питання: яка саме бюрократична культура – військова, (контр)розвідувальна (Chiru, 2019; George, 2024), політико-дипломатична (Стратегічна, 2017) чи цивільно-адміністративна – визначає «оперативний код» стратегічного мислення еліти.

У Пакистані домінування армії в процесі прийняття рішень є прямим наслідком специфічної організаційної соціалізації військових еліт (Khan, 2012): «первинні носії» стратегічної культури – офіцерський корпус та міжвідомчі розвідувальні структури – формують інституційну логіку, що пронизує все вироблення безпекової політики. Співставною є ситуація в Туреччині.

Натомість в Індії дуалізм між «розвідувальною культурою» (intelligence culture) та «стратегічною культурою» породжує феномен систематичних «стратегічних сюрпризів» – від нападу Китаю у 1962 р. до ядерних випробувань Пакистану у 1998 р. (Chaya, 2023). Цивільно-військові відносини в Індії демонструють принципово іншу модель порівняно з Пакистаном: цивільний контроль над армією та превалювання політико-правової школи мислення у стратегічному істеблішменті.

2.4. Четверта детермінанта: ідентичність та ідеологія. Уявлення про «нас» і «інших» (в широкому спектрі політичних варіативів – від «друзів/партнерів» до «ворогів/супротивників») є фундаментальним компонентом стратегічної культури, на

якому базуються як загальні доктрини національної та воєнної безпеки (на кшталт «Доктрини Монро» і т.ін.), так і похідні від них стратегії (від нейтралітету до членства в воєнному блоці).

Так, стратегічна поведінка Канади мотивується насамперед «ідентичністю, а не відносною могутністю; становищем, а не позицією» (Massie, 2009), а стратегічна культура Австралії конститується «колонізаторською ідентичністю» – усвідомленням себе частиною «англосфери» (Clayton and Newman, 2023). Натомість Пакистан демонструє такий тип політико-ідеологічної детермінації, де релігія (іслам) виступає не лише елементом етноконфесійної ідентичності, але й «стратегічним ресурсом» та компонентом зовнішньополітичної легітимації (Khan, 2012).

Для Індії ідентичність як «держави-цивілізації» (в термінах С. Гантінгтона) є, мабуть, дійсно унікальною детермінантою: саме Індія є «єдиною безперервною цивілізацією нашого часу» (Lunev and Shavlay, 2021, с. 534). Принцип васудхайва кутумбакам (vasudhaiva kutumbakam – «світ є однією сім'єю»), зокрема, артикульований прем'єром Н. Моді на Генасамблеї ООН у 2020 р. та покладений в основу брендингу індійського головування у G20 (2023 р.), є кодифікацією цивілізаційної ідентичності у стратегічний наратив (Lunev and Shavlay, 2021, с. 532).

2.5. П'ята детермінанта: стратегічні наративи та дискурсивні практики. Стратегічна культура активно «реконструюється» через цілеспрямовані «стратегічні наративи». Д. Дагі (Dagi, 2024) підкреслює, що стратегічна культура є не «готовою даністю», а «динамічним контекстом, у творенні якого оповіді про минуле і сьогодення відіграють конститутивну роль». Для середніх держав дискурсивна детермінанта має особливу вагу: вони не мають достатньої «матеріальної» потужності, щоб нав'язати свою стратегічну логіку великим державам, тому *нарративна позиція* стає ключовим інструментом впливу.

Австралія активно культивує дискурс «відповідального союзника» і «стабілізатора Індо-Тихоокеанського регіону», що дозволяє їй позиціонуватися вище за свої матеріальні можливості (Bloomfield, 2011; Clayton and Newman, 2023). Для Індії нарративна реконструкція позначається переходом від «нейтралізму» (спадщина Дж. Неру) до «стратегічної автономії» нового типу: Н. Моді переосмислив спадщину Дж. Неру, зберігаючи принцип незалежності від будь-яких блоків, але відмовившись від його ідеалістичного пацифізму (Paranjpe, 2020). Паралельно відбувається реактивація реалістичної традиції Артхашастри та мандала-теорії Кауталії як легітимаційного ресурсу для «м'якої» (в термінах soft power Дж. Ная) зовнішньої політики (Lunev and Shavlay, 2021, с. 534).

2.6. Шоста детермінанта: політико-інституційна архітектура цивільно-військових відносин. Характер відносин між цивільними інститутами влади та військовим командуванням є значущою політичною детермінантою стратегічної культури, що політично відрізняє середні держави одну від одної (зокрема, Індію від Пакистану). Лантіс вказує: «Інституційні джерела національних схильностей, ймовірно, перебувають у центральних державних органах, відповідальних за формулювання та виконання політики» (Lantis, 2002, с. 107). Принципово важливим є те, що у середніх держав, які – на відміну від «великих держав» – не мають великих ресурсів для реалізації масштабних геостратегій («глобальний поліцейський» і т.п.), саме політико-інституційна архітектура визначає, чи стратегічна культура є «відкритою» до нових загроз, чи схильна до «ідеаційної інерції».

У Пакистані армія є не тільки ключовим носієм «інституційної пам'яті», але також ключовим «розпорядником» стратегічної культури: вона визначає не лише воєнну (а ширше – й безпекову) політику, але й принципово впливає на продукування відповідних наративів (З.А. Бхутто: «Якщо Індія зробить [атомну] бомбу, ми будемо їсти траву, але теж створимо свою») та управління стратегічною пам'яттю (Khan, 2012; Salim, 2025). В Австралії та

Канаді цивільний контроль є нормою, проте характер відносин між міністерствами оборони, зовнішніх справ та розвідувальним співтовариством визначає, яка з субкультур домінуватиме у конкретний момент (Bloomfield, 2011; Massie, 2009).

3. Стратегічні субкультури та проблема безперервності й змін. Концепція «стратегічних субкультур» є одним із найважливіших внесків четвертого покоління дослідників стратегічної культури. Структурована модель «стратегічних субкультур» дозволяє вирішити головну теоретичну проблему перших поколінь досліджень «стратегічної культури» – надмірний детермінізм і монолітність. Політична конкуренція між «стратегічними субкультурами» пояснює «відхилення» через тимчасове домінування альтернативної традиції.

Тим більше, що принципові зміни у стратегічній культурі можуть відбуватися під впливом багатьох зовнішніх та внутрішніх чинників (а особливо їх комбінацій): екзогенних потрясінь (падіння Сінгапуру 1942 р., теракти в США 11 вересня 2001 р.); внутрішньополітичної боротьби між субкультурами (inter-service rivalry) та перегрупування державно-політичних еліт (доповнюване похідними змінами в середовищі «стратегічного співтовариства»); цілеспрямованої «нарративної реконструкції» (імплементатії «стратегічних наративів») з боку правлячих еліт та «стратегічного співтовариства», що свідомо обирають та пропагують (нав'язують) нові політико-ідеологічні рамки.

А. Блумфілд переконливо аргументував, що в Австралії упродовж більше ніж ста років конкурують три стратегічні субкультури: «передова оборона», «оборона Австралії» та «інтернаціоналізм» (Bloomfield, 2011). Схожу тріаду визначає Массі для Канади (Massie, 2009): «континентальне м'яке бандвагонування» (continental soft-bandwagoning) як визнання та використання воєнно-політичного лідерства США в регіоні (ППО, NORAD і т.ін.), а також «оборонний інтернаціоналізм» та «м'який атлантизм».

Саме у контексті середніх держав субкультурна динаміка набуває особливої значущості. Лантіс у зв'язку з цим зазначає, що дилеми «визначають нові напрямки зовнішньої політики та вимагають реконструкції вбудованих історичних наративів» (Lantis, 2002, с. 111). Так, відносно обмежені ресурси середніх держав (в порівнянні з ресурсом «великих держав») змушують їх постійно пере(о)бирати геостратегічні ролі – «молодшого союзника», «регіонального лідера», «глобального нормативного актора» – залежно від того, яка субкультура домінує в поточному політичному моменті.

Феномен «стратегічних сюрпризів» (Chaya, 2023) свідчить про системну проблему адаптації – ідеаційна інерція «стратегічної автономії» може обмежувати здатність до своєчасного усвідомлення нових загроз.

4. Компаративний аналіз конфігурацій стратегічних культур середніх держав. Зіставлення «стратегічних культур» Австралії, Канади, Індії та Пакистану дозволяє попередньо артикулювати як загальні (спільні) закономірності, так і унікальні особливості політичних конфігурацій стратегічних культур середніх держав.

Австралія демонструє стійкий паттерн «тривожного союзника»: пошук захисту у «великих і могутніх друзів» та готовність брати участь у всіх американських кампаніях в обмін на стратегічні гарантії. Пакт AUKUS (2021) є новітнім виявом цієї субкультурної логіки. Колоніальна спадщина формує ідеологізовану конструкцію ідентичності «ми/інші», що визначає зовнішньополітичні вибори. Але при цьому «реалістична» стратегічна культура з акцентом на традиційних міждержавних конфліктах системно перешкоджає визнанню зміни клімату як загрози – ілюстрація «ідеаційної інерції» (ideational path-dependence) (Beeson, 2021).

Канада формує стратегічну культуру через конкуренцію трьох стратегічних ідентичностей: «континентальне м'яке бандвагонування», «оборонний інтернаціоналізм» та «м'який атлантизм» (домінуюча субкультура) (Massie, 2009). Географічна «осаяжність» від США надає Канаді більшу стратегічну автономію порівняно з Австралією, а превалювання

політико-дипломатичної культури у зовнішньополітичному апараті формує сталий імідж (статус) «конструктивного посередника».

Індія: між «відсутністю стратегічної культури» та цивілізаційним реалізмом. Дослідження індійської стратегічної культури є принципово важливим контрприкладом, що демонструє обмеженість застосування концептуальних інструментів, розроблених у «ядерно-атлантичному» контексті, до незахідних «цивілізаційних» середніх держав. Ще від роботи Дж. Танхема «Securing India» (1996) у літературі закріпилася теза про «відсутність стратегічної культури» в Індії (Lunev and Shavlay, 2021, с. 533).

Ш. Парандже та С. Лунев і Е. Шавлай переконливо спростовують цю тезу, вказуючи на унікальну конфігурацію детермінант індійської стратегічної культури (Paranjpe, 2020; Lunev and Shavlay, 2021). Принцип ахімси (ahimsā – ненасилля), вперше кодифікований у Чхандог'я-упанішаді та пронизаний через Ганді у сучасну стратегічну культуру, формує «відкриту петлю стратегії проти моментального, нетерплячого противника» – терпіння та тривалу боротьбу без ескалації (Paranjpe, 2020, с. 12–13). Реалістична традиція Артхашастри (400 р. до н.е.), попри її західну критику як «застарілої» (Lunev and Shavlay, 2021, с. 534), є важливою «операційною рамкою» щонайменше для самої Індії.

Показовим є феномен «стратегічної автономії» як центральної категорії індійської стратегічної культури, яка пройшла трансформацію від ідеалістичного неприєднання Дж.Неру (1947-1964 рр.) через прагматичний баланс між супердержавами (1970–1980-ті рр.) до нової асертивності Н. Моді (Paranjpe, 2020; Bloomfield, 2011). На відміну від Австралії чи Пакистану, Індія не прив'язана до жодного конкретного «захисника» – вона веде «багатоспрямовану» зовнішню політику, одночасно беручи участь у Quad (проти Китаю), а також BRICS, ШОС та ОАД (Paranjpe, 2020, с. 535).

З точки зору субкультурного аналізу, в Індії конкурують щонайменше три стратегічні субкультури: «ідеалістична» (традиція ненасильства, консенсусу та міжнародного права); «реалістична» (традиція Артхашастри, прагматичний захист національних інтересів силою); «цивілізаційна» (концепція Індії як унікальної цивілізації, «вчитель світу»). Модернізаційний курс Н.Моді поступово надав пріоритет другій та третій субкультурам, відсуваючи класичне неприєднання, – що пояснює участь Індії в Quad і стрімке нарощування оборонних витрат за незмінної декларованої «стратегічної автономії».

Пакистан ілюструє феномен «асиметричної» стратегічної культури, де один елемент – «загроза з боку Індії» – поглинає всі інші компоненти стратегічного розрахунку. І. Хан ідентифікує три «константи»: Індія як джерело загрози; іслам як основа ідентичності та захисний щит; США, Китай і Саудівська Аравія як держави, з якими слід підтримувати добрі відносини (Khan, 2012). Домінування армії (Salim, 2025) та зв'язки між армією та ісламськими екстремістами є структурними наслідками такої стратегічної культури. З точки зору типології *політичних* детермінант, Пакистан є прикладом переважання ідеологічно-релігійної детермінанти (іслам) у поєднанні з «мілітаризованою» соціалізацією еліт.

Висновки. 1. Стратегічна культура, як сталий науково-аналітичний конструкт, демонструє спроможності пояснення стійких відмінностей у стратегічній поведінці держав, які не можуть бути редуковані до матеріальних чинників; при цьому «стратегічна культура» не детермінує стратегічну поведінку, а є варіативною системою орієнтирів, що «схиляє терези» при прийнятті стратегічних рішень в умовах невизначеності.

2. Ключовими політичними детермінантами стратегічної культури «середньої держави» є: політична географія та геополітика; колективна пам'ять і травматичний досвід як об'єкт цілеспрямованого державно-політичного впливу; організаційна соціалізація еліт у інституційних структурах політичної влади; національна ідентичність та політична ідеологія; стратегічні наративи та дискурсивні практики; політико-інституційна

архітектура цивільно-військових відносин. Кожна детермінанта діє не ізольовано, але у системній взаємодії, що породжує «кумулятивний ефект» формування унікальної конфігурації стратегічної культури конкретної держави.

3. Похідна концепція «стратегічних субкультур» є перспективним теоретичним інструментом для аналізу політик безпеки середніх держав, що дозволяє одночасно пояснювати безперервність і зміни в їх стратегічній поведінці, уникаючи серйозних детерміністських та тавтологічних проблем. Принципові зміни стратегічної культури можуть відбутися під дією екзогенних потрясінь, внутрішньополітичної боротьби між субкультурами та цілеспрямованої наративної реконструкції – або їх комбінації, що викликає додаткові «кумулятивні ефекти».

4. Стратегічні культури середніх держав не є статичними утвореннями – вони перебувають у постійному процесі відтворення та реконструкції через дискурсивні практики, державні еліти («стратегічні співтовариства») та інститути. Специфічні вади («розрив» між стратегічною та розвідувальною культурою і т.п.) інколи породжують «стратегічні сюрпризи».

Перспективами подальших наукових розвідок є: подальше теоретико-методологічне вдосконалення (операціоналізація) стратегічної культури; подальша розробка порівняльних студій стратегічних культур «середніх держав» в сучасних умовах; вивчення взаємодії між стратегічними культурами середніх держав у рамках воєнно-політичних блоків та альянсів (НАТО, Quad).

Бібліографічний список

- Полтораков, О.Ю., 2009. Стратегічне співтовариство в політичній структурі систем національної та міжнародної безпеки. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*, 3, с. 208–216. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadu_2009_3_27>
- Полтораков, О.Ю., 2010. Стратегічне співтовариство в системі владно-політичних відносин в Україні. *Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї*, 19, с. 74–85. URL: <<http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/26679>>
- Полтораков, О.Ю., 2025. «Стратегічна культура» в контексті безпекових досліджень: історико-парадигмальна динаміка становлення (1970–80 рр.) та перспективи дисциплінарного розвитку. *Актуальні проблеми філософії та соціології*, 57, с. 215–220. URL: <https://apfs.nuoua.od.ua/archive/57_2025/37.pdf>
- Стратегічна культура та зовнішня політика України*, 2017. За заг. редакцією І.М. Ковалю, О.І. Брусиловської, В.А. Дубовика. Одеса: Одеський національний університет імені І.І. Мечникова.
- Beeson, M., 2021. Australia's Strategic Culture and Climate Change. *Griffith Asia Institute Regional Outlook*, No. 67. Brisbane: Griffith University.
- Bloomfield, A., 2011. *Australia's Strategic Culture: An Investigation of the Concept of Strategic Culture and Its Application to the Australian Case*. PhD thesis. Queen's University, Kingston, Canada.
- Bloomfield, A., 2012. Time to Move On: Reconceptualizing the Strategic Culture Debate. *Contemporary Security Policy*, 33(3), pp. 437–461.
- Bloomfield, A. and Nossal, K.R., 2007. Towards an Explicative Understanding of Strategic Culture: The Cases of Australia and Canada. *Contemporary Security Policy*, 28(2), pp. 286–307. DOI: <https://doi.org/10.1080/13523260701489859>
- Booth, K., 1990. The Concept of Strategic Culture Affirmed. In: C.G. Jacobsen, ed. *Strategic Power: USA/USSR*. New York: St. Martin's Press, pp. 121–128.
- Chaya, D.P., 2023. *India's Intelligence Culture and Strategic Surprises. Spying for South Block*. New York: Routledge.

- Chiru, I., 2019. National Intelligence Cultures. In: *The Conduct of Intelligence in Democracies: Processes, Practices, Cultures.* / F.C. Matei and C. Halladay, (eds.) Boulder: Lynne Rienner Publishers, pp. 213–237. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781626378216-016>
- Clayton, K. and Newman, K., 2023. Settler Colonial Strategic Culture: Australia, AUKUS, and the Anglosphere. *Australian Journal of Politics and History*, 69(3), pp. 503–521.
- Dagi, D., 2024. Strategic Culture and Its (Re)construction: What Role for Narratives and Othering? *Comparative Strategy*, 43(5), pp. 576–590.
- Erpul, O., 2023. Updating, Decentering, and Extending Strategic Culture. In: F.E. Martin, N. Terradas and D. Zambrano, eds. *Strategic Cultures in Latin America*. New York: Routledge, pp. 29–47.
- George, R.Z. and Wirtz, J.J., 2024. Strategic Culture and the US Intelligence Community. In: *Routledge Handbook of Strategic Culture*. London: Routledge, pp. 444–458.
- Gray, C.S., 1999. Strategic Culture as Context. In: *Modern Strategy*. Oxford: Oxford University Press, pp. 129–152.
- Johnston, A.I., 1995. Thinking about Strategic Culture. *International Security*, 19(4), pp. 32–64.
- Khan, I., 2012. *Pakistan's Strategic Culture and Foreign Policy Making: A Study of Pakistan's Post 9/11 Afghan Policy Change*. New York: Nova Science Publishers.
- Lantis, J.S., 2002. Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review*, 4(3), pp. 87–113.
- Lantis, J.S., 2005. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Comparative Strategic Cultures Project, Defense Threat Reduction Agency.
- Lantis, J.S. and Howlett, D., 2019. Strategic Culture. In: J. Baylis, J.J. Wirtz and C.S. Gray, eds. *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*. 6th ed. Oxford: Oxford University Press, pp. 89–105.
- Lunev, S.I. and Shavlay, E.P., 2021. India as a Global Power: The Strategic Culture Problems. *India Quarterly*, 77(4), pp. 525–541. DOI: <https://doi.org/10.1177/09749284211047750>
- Martin, F.E., Terradas, N. and Zambrano, D., eds., 2023. *Strategic Cultures in Latin America*. New York: Routledge.
- Massie, J., 2009. Making Sense of Canada's Irrational International Security Policy: A Tale of Three Strategic Cultures. *International Journal*, 64(3), pp. 625–645.
- Memory Studies in India: Texts and Contexts*, 2025. Eds. A. Parui and M.S. Raj. Leiden; Boston: Brill.
- Nazala, R.M., 2025. Middle and Emerging Power in Foreign Policy Analysis. *Global Strategies*, 19(2), pp. 207–230. DOI: <https://doi.org/10.20473/jgs.19.2.2025.207-230>
- Paranjpe, S., 2020. *India's Strategic Culture: The Making of National Security Policy*. 2nd ed. London; New York: Routledge.
- Park, A.S., 2022. Beyond Great Powers: Middle Power Paths to Resilient Multilateralism. *Asian Journal of Peacebuilding*, 10(1), pp. 131–157. DOI: <https://doi.org/10.18588/202205.00a274>
- Perez, C., Jr., 2016. Errors in Strategic Thinking: Anti-politics and the Macro Bias. *Joint Force Quarterly*, 81, pp. 10–18.
- Salim, A., 2025. Civil-military relations in Pakistan (2018–2023): Analyzing political instability and institutional power shifts. *Dialogue Social Science Review*, 3(1), pp. 1508–1523.
- Smith, S.B., 2014. The Geographic Origins of Strategic Culture. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, pp. 41–54.
- Snyder, J.L., 1977. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Witlin, L., 2008. Of Note: Mirror-Imaging and Its Dangers. *SAIS Review of International Affairs*, 28(1), pp. 89–90.

References

- Poltorakov, O.Yu., 2009. Stratehichne spivtovarystvo v politychnii strukturi system natsionalnoi ta mizhnarodnoi bezpeky [Strategic community in the political structure of national and international security systems]. *Visnyk Natsionalnoi akademii derzhavnoho upravlinnia pry Prezydentovi Ukrainy*, 3, pp. 208–216. (in Ukrainian).
- Poltorakov, O.Yu., 2010. Stratehichne spivtovarystvo v systemi vladno-politychnykh vidnosyn v Ukraini [Strategic community in the system of power and political relations in Ukraine]. *Suchasna ukrainska polityka. Polityky i politolohy pro nei*, 19, pp. 74–85. (in Ukrainian).
- Poltorakov, O.Yu., 2025. «Stratehichna kultura» v konteksti bezpekovykh doslidzhen: istoryko-paradyhmalna dynamika stanovlennia (1970-80 rr.) ta perspektyvy dystsyplinarnoho rozvytku [«Strategic culture» in the context of security studies: historical-paradigmatic dynamics of formation (1970–80s) and prospects for disciplinary development]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii*, 57, pp. 215–220. (in Ukrainian).
- Stratehichna kultura ta zovnishnia polityka Ukrainy* [Strategic culture and foreign policy of Ukraine], 2017. Eds. I.M. Koval, O.I. Brusilovska and V.A. Dubovyk. Odesa: Odeskyi natsionalnyi universytet imeni I.I. Mechnykova. (in Ukrainian).
- Beeson, M., 2021. Australia's Strategic Culture and Climate Change. *Griffith Asia Institute Regional Outlook*, No. 67. Brisbane: Griffith University.
- Bloomfield, A., 2011. *Australia's Strategic Culture: An Investigation of the Concept of Strategic Culture and Its Application to the Australian Case*. PhD thesis. Queen's University, Kingston, Canada.
- Bloomfield, A., 2012. Time to Move On: Reconceptualizing the Strategic Culture Debate. *Contemporary Security Policy*, 33(3), pp. 437–461.
- Bloomfield, A. and Nossal, K.R., 2007. Towards an Explicative Understanding of Strategic Culture: The Cases of Australia and Canada. *Contemporary Security Policy*, 28(2), pp. 286–307. DOI: <https://doi.org/10.1080/13523260701489859>
- Booth, K., 1990. The Concept of Strategic Culture Affirmed. In: C.G. Jacobsen, ed. *Strategic Power: USA/USSR*. New York: St. Martin's Press, pp. 121–128.
- Chaya, D.P., 2023. *India's Intelligence Culture and Strategic Surprises. Spying for South Block*. New York: Routledge.
- Chiru, I., 2019. National Intelligence Cultures. In: F.C. Matei and C. Halladay, eds. *The Conduct of Intelligence in Democracies: Processes, Practices, Cultures*. Boulder: Lynne Rienner Publishers, pp. 213–237. DOI: <https://doi.org/10.1515/9781626378216-016>
- Clayton, K. and Newman, K., 2023. Settler Colonial Strategic Culture: Australia, AUKUS, and the Anglosphere. *Australian Journal of Politics and History*, 69(3), pp. 503–521.
- Dagi, D., 2024. Strategic Culture and Its (Re)construction: What Role for Narratives and Othering? *Comparative Strategy*, 43(5), pp. 576–590.
- Erpul, O., 2023. Updating, Decentering, and Extending Strategic Culture. In: F.E. Martin, N. Terradas and D. Zambrano, eds. *Strategic Cultures in Latin America*. New York: Routledge, pp. 29–47.
- George, R.Z. and Wirtz, J.J., 2024. Strategic Culture and the US Intelligence Community. In: *Routledge Handbook of Strategic Culture*. London: Routledge, pp. 444–458.
- Gray, C.S., 1999. Strategic Culture as Context. In: *Modern Strategy*. Oxford: Oxford University Press, pp. 129–152.
- Johnston, A.I., 1995. Thinking about Strategic Culture. *International Security*, 19(4), pp. 32–64.
- Khan, I., 2012. *Pakistan's Strategic Culture and Foreign Policy Making: A Study of Pakistan's Post 9/11 Afghan Policy Change*. New York: Nova Science Publishers.
- Lantis, J.S., 2002. Strategic Culture and National Security Policy. *International Studies Review*, 4(3), pp. 87–113.
- Lantis, J.S., 2005. *Strategic Culture: From Clausewitz to Constructivism*. Comparative Strategic

- Cultures Project, Defense Threat Reduction Agency.
- Lantis, J.S. and Howlett, D., 2019. Strategic Culture. In: J. Baylis, J.J. Wirtz and C.S. Gray, eds. *Strategy in the Contemporary World: An Introduction to Strategic Studies*. 6th ed. Oxford: Oxford University Press, pp. 89–105.
- Lunev, S.I. and Shavlay, E.P., 2021. India as a Global Power: The Strategic Culture Problems. *India Quarterly*, 77(4), pp. 525–541. DOI: <https://doi.org/10.1177/09749284211047750>
- Martin, F.E., Terradas, N. and Zambrano, D., eds., 2023. *Strategic Cultures in Latin America*. New York: Routledge.
- Massie, J., 2009. Making Sense of Canada's Irrational International Security Policy: A Tale of Three Strategic Cultures. *International Journal*, 64(3), pp. 625–645.
- Memory Studies in India: Texts and Contexts*, 2025. Eds. A. Parui and M.S. Raj. Leiden; Boston: Brill.
- Nazala, R.M., 2025. Middle and Emerging Power in Foreign Policy Analysis. *Global Strategies*, 19(2), pp. 207–230. DOI: <https://doi.org/10.20473/jgs.19.2.2025.207-230>
- Paranjpe, S., 2020. *India's Strategic Culture: The Making of National Security Policy*. 2nd ed. London; New York: Routledge.
- Park, A.S., 2022. Beyond Great Powers: Middle Power Paths to Resilient Multilateralism. *Asian Journal of Peacebuilding*, 10(1), pp. 131–157. DOI: <https://doi.org/10.18588/202205.00a274>
- Perez, C., Jr., 2016. Errors in Strategic Thinking: Anti-politics and the Macro Bias. *Joint Force Quarterly*, 81, pp. 10–18.
- Salim, A., 2025. Civil-military relations in Pakistan (2018–2023): Analyzing political instability and institutional power shifts. *Dialogue Social Science Review*, 3(1), pp. 1508–1523.
- Smith, S.B., 2014. The Geographic Origins of Strategic Culture. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences*, pp. 41–54.
- Snyder, J.L., 1977. *The Soviet Strategic Culture: Implications for Limited Nuclear Operations*. Santa Monica: RAND Corporation.
- Witlin, L., 2008. Of Note: Mirror-Imaging and Its Dangers. *SAIS Review of International Affairs*, 28(1), pp. 89–90.

Стаття надійшла до редакції 06.03.2026р.

Стаття прийнята до друку 20.04.2026 р.

O. Poltorakov

POLITICAL DETERMINANTS OF THE «STRATEGIC CULTURE» OF A CONTEMPORARY MIDDLE POWER

Annotation: The article is devoted to the systematization and critical analysis of political determinants of «strategic culture» in contemporary middle powers. Based on structural-functional analysis of the latest research in strategic culture, six key groups of specifically political determinants have been identified: political geography and geopolitics; collective (and largely purposefully constructed) memory and traumatic experience; organizational socialization of elites within power structures; identity and ideology; strategic narratives and discursive practices; institutional architecture of civil-military relations. Comparative analysis of cases from Australia, Pakistan, Canada, the EU, and India illustrates both common patterns and unique features of the configurations of strategic cultures of middle powers. Particular attention is paid to India as a «civilizational» middle power with a distinctive configuration of determinants: the combination of the principle of «strategic autonomy», civilizational identity (*vasudhaiva kutumbakam*), the realist tradition (*Arthashastra*), and new assertiveness.

The article demonstrates that collective memory functions as a politically managed

resource of strategic communications and social mobilization rather than a mere background factor. The organizational socialization of elites — specifically whether military, diplomatic, or intelligence culture dominates the strategic establishment — is shown to be a critical variable explaining divergent strategic behaviors across middle powers. The cases of Pakistan and India serve as instructive contrasts: while Pakistan's strategic culture is dominated by the army's organizational logic and the perception of the Indian threat, India's configuration is defined by the duality between intelligence culture and strategic culture, the principle of non-alignment transformed into assertive strategic autonomy, and civilizational identity.

The concept of «strategic subcultures» is advanced as a productive theoretical tool for analyzing the security policies of middle powers, allowing simultaneous explanation of continuity and change in strategic behavior while avoiding determinist and tautological pitfalls. It is argued that fundamental shifts in strategic culture may occur through exogenous shocks, intra-political competition between subcultures, and purposeful narrative reconstruction — or their combination, generating cumulative effects. The ability of a middle power's strategic culture to adapt to non-traditional threats is shown to be directly linked to the openness of its institutional architecture and the absence of monopolization of strategic thinking by a single agency.

Key words: *strategic culture, middle power, political determinants, strategic autonomy, civilizational state, strategic subcultures, India, security studies, comparative analysis.*